

Arvio toimintamallista: Taide-, kulttuuri- tai luontolähtöinen osallisuusverkosto

Eri alojen ammattilaiset ja asiakkaat muodostavat osallisuusverkoston, joka tuottaa taide-, kulttuuri- tai luontotoiminnon, joka lisää ihmisten osallisuutta. Verkostotyö juurruttaa luovia ja luontolähtöisiä menetelmiä eri toimintaympäristöihin.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset - kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen osatoteuttaja Diakonia-ammattikorkeakoulussa.

Sisällys

Kehittäjät.....	2
Kehittäjän yhteyshenkilöt	2
Mallin kuvaus	2
Toimintamallin käyttöönoton ehdot	3
Toimintaympäristö	6
Kohderyhmä ja asiakasymmärrys	6
Vinkit toimintamallin soveltajille	7
Mallin arviointi	10
Osallisuuden toteutuminen mallissa.....	10
Toimintamalli lupaavana käytäntönä	11
Lopuksi	13

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Kehittäjät

- TAIDA! - Luovat menetelmät maahanmuuttajien ja nuorten elämänpolulla - hanke, Pohjois-Pohjanmaa, Kuusamo, KSAK Oy, Ksakki ry & Kuusamo-opisto, (ESR 1.2.2020–31.1.2022).
- LUONNOLLISESTI – valmennusmalli tuo Green Care -menetelmät osaksi sosiaalista kuntoutusta -hanke, Pohjois-Pohjanmaa & Lappi, KSAK Oy, Lapin ammattikorkeakoulu & Ksakki ry, (ESR 1.2.2019–31.12.2021).
- Parasta Etelä-Savoon – taide-, kulttuuri- ja luonto-osaamista sote- ja nuorisalojen toimijoille -hanke, Etelä-Savo, Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu, Diakonia-ammattikorkeakoulu, Etelä-Savon sosiaali- ja terveystalvelujen kuntayhtymä & Savonlinnan seudun Kolomonen ry, (ESR 1.1.2019–31.3.2021).

Kehittäjän yhteyshenkilöt

- KSAK Oy, Sanna Niikkonen, p. 0400 264 984, etunimi.sukunimi(a)ksak.fi
- KSAK Oy, Auli Posio, p. 040 531 6426, etunimi.sukunimi(a)ksak.fi
- Diakonia-ammattikorkeakoulu, Tuula Pehkonen-Elmi, p. 040 509 4277, etunimi.sukunimi(a)diak.fi

Mallin kuvaus

Eriaiset hyvinvointia ja osallisuutta edistävät toimijat ja heidän asiakkaansa muodostavat osallisuusverkoston, joka toteuttaa taide-, kulttuuri- tai luontolähtöisen toiminnon tai tapahtuman, joka lisää ihmisten osallisuutta ja hyvinvointia. Myös itse verkostoon osallistuminen lisää asiakkaiden osallisuutta. Tarkasti määritelty tavoite motivoi verkostoon osallistumista, samoin onnistuneesta toteutuksesta saatu palaute.

Tavoitteena on koota yhteen toiminnan kannalta olennaiset tahot: verkosto voi yhdistää esimerkiksi sosiaalityön ammattilaiset ja asiakkaat sekä luovan alan ammattilaiset tuottamaan yhdessä vaikkapa kulttuuritapahtuman. Toiminto voi olla esimerkiksi pop-up-toiminta, luontolähtöisin menetelmin tuotettu toiminto, valokuvanäyttely, musiikkiesitys, käsityönäyttely, esittävän taiteen keinoin toteutettu tapahtuma tai pyöreän pöydän -toteutus. Verkoston vakiintuminen vakiinnuttaa myös itse toiminnon.

Luovien ja luontolähtöisten menetelmien on osoitettu lisäävän ihmisten hyvinvointia ja osallisuutta. Yhteinen suunnittelu ja toteutus lisäävät toimijoiden osaamista näistä menetelmistä. Eri toimijoiden välisen yhteistyön muuttuessa pysyväksi myös asiakkaiden

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

hyvinvointia pystytään ylläpitämään ja edistämään entistä tehokkaammin. Asiakslähtöisellä kehittämisellä varmistetaan, että toiminta tai tapahtuma innostaa ihmisiä osallistumaan ja vastaa heidän tarpeisiinsa.

Toimintamallin käyttöönoton ehdot

Osallisuusverkoston toimivuudelle on useita ehtoja, joita kuvataan seuraavissa alaluvuissa.

Verkostomainen toimintatapa on hyödyllinen, koska siinä yhdistyy eri toimijoiden osaaminen ja heidän taustaorganisaatioidensa mahdollisesti tarjoama tuki, sekä monipuolinen toiminta ja tekeminen. Verkoston asiakkaiden ja sen toteuttamien toimintojen kohderyhmien osallistaminen on olennainen osa osallisuusverkoston toimintaa. Ehdotus toiminnan toteuttamiseksi voi tulla asiakkailta tai asukkailta, ja verkostotoimijat usein keräävätkin ideoita heiltä. Asiakkailta ja asukkailla on siis mahdollisuus olla mukana ideoinnissa alusta saakka. Käytännön esimerkkejä osallisuusverkoston toteutuksesta löydät kohdasta ”Vinkit toimintamallin soveltajalle”.

Lue lisää vinkkejä verkostoivan työn toteuttamiseen:

[Verkostoiva työ osallisuuden edistämisen voimavarana \(Thl.fi\)](#)

Verkoston koordinaatioryhmä

Suunnittelussa on hyvä olla koordinaatioryhmä, joka vastaa yleisesti toimintasuunnitelman toteuttamisesta, ja kokoaa eri toimijat yhteen välittäen tietoa näiden välillä. Lisäksi on oltava vastuuhenkilö, joka vetää ryhmää. Tämä henkilö voi olla esimerkiksi kulttuuritoimesta tai hyvinvointipalveluista, tai palvelu voidaan ostaa ulkopuoliselta asiantuntijalta.

Mukana olevien sote-yksiköiden olisi hyvä nimetä tapahtuman tai toiminnan suunnitteluun osallistuvat vastuuhenkilöt. Lisäksi jonkun tahon olisi syytä olla budjettivastuussa tapahtumaan ja toimintaan tarvittavista määrärahoista, jottei toiminta kaadu budjettiepäselvyyksiin. Esimerkiksi sote-yksiköt voivat budjetoida tapahtumaan ja toimintaan tarvittavat varat omiin talousarvioihinsa.

Tapahtuman järjestämisen ja toiminnan käynnistymisen jälkeen koordinaatioryhmän on arvioitava toimintaa ja mahdollista palautetta.

Asiakas- ja asukasryhmien osallistaminen

Asiakas- ja asukasryhmät voivat osallistua toimintaan monin tavoin. He voivat olla mukana toimintojen ja tapahtumien suunnittelussa alusta asti, ja myös ehdottaa ideoita, millaisia tapahtumia tai toimintoja he haluaisivat. Asiakslähtöinen suunnittelu ja toteutus innostaa kohderyhmiä myös osallistumaan tapahtumiin ja toimintoihin, joita he ovat olleet

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

suunnittelemassa, ja ne myös vastaavat heidän tarpeisiinsa. Suunnitteluosallisuus vahvistaa osallisuutta vaikuttamisen prosesseissa.

Varsinaisiin toimintoihin tai tapahtumiin kohderyhmät voivat osallistua monin eri tavoin riippuen niiden luonteesta. Osallistua voi aktiivisesti tai seurata muiden mukana. Ketään ei siis pakoteta osallistumaan.

Prosessissa tarvittava osaaminen

Riippuen verkoston tavoitteesta, verkoston koordinaatioryhmässä tulee olla osaamista yhteiskehittämisestä, sosiaali- ja terveysalalta, luovista tai luontolähtöisistä menetelmistä sekä ohjaamisesta. Kaikilla ei tarvitse olla osaamista kaikkeen, vaan pyritään siihen, että tarvittava osaaminen löytyy jolta kulta ryhmän jäseneltä ja että ryhmä oppii myös yhdessä. Esimerkiksi yhteiskehittämisen taidot kehittyvät yhdessä tekemisen myötä.

Luontolähtöinen osaaminen tarkoittaa luontoon tukeutuvien menetelmien ammatillista, vastuullista ja tavoitteellista hyödyntämistä hyvinvointipalvelujen tuottamisessa. **Luova osaaminen** voi tarkoittaa esimerkiksi kokemusta yhteisötaiteen toteuttamisesta, taidelähtöisten menetelmien tuntemusta tai muuta luovaa ammattiosaamista, joka yhdistettynä luovan toiminnan ohjauskokemukseen tuottaa hyvinvointia yhteisölle ja yksilölle.

Ohjausosaaminen taas tarkoittaa kykyä kohdata yhteiskehittämiseen osallistuvat toimijat, eli niin ammatillaiset kuin asiakkaat. Tähän tarvitaan muun muassa vuorovaikutustaitoja ja reagoitokykyä, joilla saadaan osallistujat mukaan kukin omien resurssien, osaamisalueen ja kykyjensä mukaan. Ohjaus on keskustelua ja toimijoiden kannustamista kohti yhteistä työskentelyä. Ohjaajalla tulee olla visio siitä, mitä yhdessä voidaan saada aikaan. Aktiivisen markkinoinnin ja someviestinnän, henkilökohtaisten kontaktien ja innostavan puheen avulla toimijoita on mahdollista osallistaa mukaan. Ohjausosaaminen mahdollistaa onnistumisen kokemukset sekä uuden oppimisen mahdollistaminen.

Toimintamalli edellyttää myös **kokeilunhalua** ammattilaisilta, kun tehdään aiempaa moninaisempaa toimintaa. Toimintamallissa on mahdollista, että asiakkaasta tulee ohjaaja ja ammattilaiset ovat enemmän oppijan roolissa. Luova tekeminen mahdollistaa tasavertaisen työskentelyn, jossa roolit hälvenevät. Tämä tukee osallisuusverkoston vuorovaikutussuhteiden vahvistumista ja yhteisiin tavoitteisiin pääsyä.

Alustava suunnitelma

Koordinaatioryhmä laatii verkostolle ja sen puitteissa tehtävälle yhteiskehittämiselle alustavan suunnitelman, joka sisältää kuvauksen muutoksen tarpeesta ja siitä, millaisella toiminnalla muutos toteutuu. Lisäksi suunnitelmaan kuvataan tavoiteltavat kohderyhmät tai organisaatiot, tarvittava osaaminen ja verkostot, budjetti, toimintamalli sekä väljä kuvaus

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

toteutettavasta toiminnasta. Yhteiskehittämisen prosessin rakentamisessa voi hyödyntää olemassa olevia oppaita ja osallistavia palvelumuotoilun menetelmiä.

Suunnittelu ja motivointi

Toiminnan suunnittelu toteutuu ohjatuissa työpajoissa tai muissa yhteiskehittämistilaisuuksissa. Mukaan kutsutaan osallistuvat tahot sekä asiakas- tai asukaskohderyhmät. Koordinaatioryhmä vastaa prosessin etenemisestä, mukaan lukien osallistujien motivoinnista, ja seurannasta.

Osallistujien motivaatio ja sitoutuminen yhdessä tekemiseen ja kehittämiseen on tärkeää toiminnan onnistumiseksi. Ammattilaisten on koettava, että yhteiskehittäminen koskettaa juuri heidän työtään ja että toimintaan pääsee oikeasti vaikuttamaan ja se vie omaa työtä eteenpäin. Asiakaskohderyhmälle on tärkeää saada tunne tarpeellisuudesta ja siitä, että on oleellinen osa prosessia.

Toiminnassa korostuu osallistujien yhdenvertaisuus. Kaikille osallistujille tulee tunne oman kokemuksen ja osaamisen tarpeellisuudesta yhteiselle tavoitteelle. Osallistuminen toimintaan pitää olla mahdollista kunkin omien resurssien ja mahdollisuuksien mukaan. Osa voi osallistua toimintaan vähemmän ja osa enemmän. Onnistuminen kuitenkin vaatii myös tiiviin sitoutuneen toimijajoukon. Suunnitteluvaiheessa kannattaa käyttää aikaa myös toiminnan arvioinnin suunnitteluun.

Ohjeistus ja työskentely

Tehtävä- ja vastuualueita jaetaan verkoston toimijoiden kesken. Kehittämisen prosessiin liittyvien tapaamisten välissä toimintaa pitää myös viedä eteenpäin. Yhdessä sovitaan, mitä asioita seuraavaan kertaan työstetään, kuka tekee mitään ja miten toimintaa taas seuraavalla kerralla jatketaan. Myös verkoston toiminnassa voidaan hyödyntää luovia ja luontolähtöisiä menetelmiä, jotka liittyvät lopputuotoksessa hyödynnettäviin menetelmiin. Kyseessä voi olla esimerkiksi verkostoon osallistuvien oma luontokuvapaja tai luontolähtöisten menetelmien koulutus. Näin verkoston jäsenet voivat testata käytettäviä menetelmiä ja oppia niistä lisää, ja siirtää niitä omien taustaorganisaatioidensa käyttöön.

Juurruttaminen

Verkoston tavoitteena on juurruttaa sekä osaamista että itse toiminta, jota verkosto on ollut luomassa. Toiminta voi juurtua joko niin, että verkoston toiminta vakiintuu, tai sitten toiminta päätetään ryhtyä toteuttamaan toisella tapaa (esim. palkkaamalla luovan alan ammattilainen kunnan organisaatioon, ks. esim. [Luovan ryhmätoiminnan malli \(THL 2019\)](#)).

Toiminnan juurruttamiseksi on tärkeää saada alusta asti mukaan pysyviä toimijoita, vaikka toiminta käynnistyisi hanketyönä. Itse koettuna uusi toiminta tulee helpommin osaksi omaa

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

työtettä, kun tietämys taide-, kulttuuri- ja luontolähtöisistä menetelmistä syvenee ja kokemus yhdessä tekemisestä on ollut palkitsevaa. Kertaalleen huolellisesti mietittyä toimintaa on helpompi rakentaa jatkossa myös budjetoinnin näkökulmasta. Toiminnan huolellinen dokumentointi edesauttaa jatkuvuutta, ja auttaa myös niissä tilanteissa, joissa toiminnan vetäjä mahdollisesti vaihtuu.

Toimintaympäristö

Toimintaympäristönä hyödynnetään olemassa olevaa palvelujärjestelmää ja uusia yhteisiä foorumeita muun muassa sote-, sivistys- ja vapaa-ajan toimialojen sekä taide-, kulttuuri- ja luontolähtöisten menetelmien ammattilaisten välillä. Yhteiskehittämisen toimintaympäristönä voidaan lähitapaamisten lisäksi hyödyntää erilaisia verkkokokoussovelluksia.

Luovia tai luontolähtöisiä menetelmiä soveltava toiminto tai tapahtuma toteutetaan asiakkaiden toimintaympäristöissä. Toimintaympäristönä voi olla mikä vain saavutettava, turvallinen paikka kuten kaupunkiympäristö, lähiluonto, tapahtuma-alue, haja-asutusalue, kylätalo tai yrityksen tilat.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Toimintamalli ei ole sidottu tietyille hallinnonaloille eikä tiettyihin kohderyhmiin, vaan sitä voidaan soveltaa missä tahansa ja kenen kanssa tahansa; sekä paikallisten että alueellisten toimijoiden kesken. Useimmiten verkostoa on vetänyt jokin hyvinvoinnin tai osallisuuden edistäjä sote-alalta. Toimintamallin näkökulmasta ammattilaiskohderyhmä on keskeinen, sillä se suunnittelee ja toteuttaa toiminnan yhteistyössä asiakkaiden ja eri yhteistyökumppaneiden kanssa.

Ammattilaiskohderyhmää ovat sosiaali- ja terveyspalveluiden, hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyön sekä kasvatus- ja opetusalojen ammattilaiset kuten sosiaalisen kuntoutuksen ja kotoutuksen sekä vanhustyön ammattilaiset, liikunta- ja kulttuuritoimen työntekijät ja päiväkodit sekä taide-, kulttuuri- ja luontolähtöisten menetelmien ammattilaiset. Ammattilaisille tarjoutuu mahdollisuus verkostoitua keskenään sekä saada lisää tietoa luovien ja luontolähtöisten menetelmien hyvinvointivaikutuksista.

Verkostoon osallistettavaa asiakas- ja asukaskohderyhmää ovat esimerkiksi kuntoutujat, työttömät, maahanmuuttajat, nuoret, lapset, ikäihmiset, vammaiset, kuntalaiset, matkailijat sekä heidän lähipiirinsä. Osa heistä voi olla koulutettuja kokemusasiantuntijoita. He ovat myös verkostossa tuotetun toiminnan ja tapahtumien kohderyhmää.

Välillisenä kohderyhmänä on eri toimijat, joita voidaan osallistaa tapahtumien järjestämiseen, kuten luontoalojen ammattilaiset, eri alojen taiteilijat ja kouluttajat, joilta luovia tai

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

luontopalveluita voidaan hankkia, sekä eri yhdistykset, seurakunnat ja seurakunnat ja yritykset.

Vinkit toimintamallin soveltajille

Seuraavaksi esitellään erilaisia esimerkkejä verkostoista ja niiden kehittämistä toiminnoista tai tapahtumista, joissa hyödynnetään luovia tai luontolähtöisiä menetelmiä.

Kuusamon kesäkeidas

Kuusamon kesäkeitaan tavoitteena oli saada mukaan yhteistyöprojektiin eri-ikäisiä ja -taustaisia kuusamolaisia ja vahvistaa heidän osallisuuttaan. Toiminta koostui yhteisestä pienviljelystä, kesämatto-projektista ja koristekivien maalauksesta sekä muiden yhteisten tilaisuuksien suunnittelusta ja toteutuksesta. Toiminta oli moninaista ja osallistujat pääsivät ilmaisemaan itseään ja ilahduttamaan muita jättämällä konkreettisen jäljen kaupunkikuvaan. Toiminta on myös lisännyt kuntalaisten tietoutta luonnon hyvinvointi- ja terveysvaikutuksista.

LUONNOLLISESTI hanke (LUONNOLLISESTI-valmennusmalli tuo Green Care -menetelmät osaksi sosiaalista kuntoutusta, ESR 2019–2021) käynnisti suunnittelun Kuusamon kesäkeitaan perustamisesta ja koordinoi toimintaa. Alkuvaiheessa mukaan toimintaan tuli Kuusamon kaupungin kirjasto ja TAIDA! - Luovat menetelmät maahanmuuttajien ja nuorten elämänpolulla -hanke. Lopulta suunnitteluun ja toteutukseen tulivat mukaan myös Päiväkotikoti Ullakaisa, Luontopäiväkotikoti Otso, Kuusamon 4H-yhdistys ry ja Nuorten työpaja.

Sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaille suunnattu, LUONNOLLISESTI-hankkeen puitteissa toiminut Voimavaroja Luonnosta -ryhmä osallistui aktiivisesti kesäkeitaan perustamiseen ja sen tapahtumiin. Ryhmän kanssa keskusteltiin paljon arvoista ja arvostuksesta, ja siitä, mitä se merkitsee, kun pääsee tekemään toisille hyvää.

Suunnittelun ja toteutuksen eri vaiheissa eri alojen ammattilaisia törmäytettiin toisiinsa ja työtä tehtiin yhdessä. Tämä mahdollisti myös eri asiakasryhmien kohtaamisen, kun toimijat osallistuivat toimintaan asiakkaidensa kanssa. Kohtaamiset olivat tärkeitä ryhmäytymisen ja jatkon yhteistyöskentelyn kannalta, ja erilaisten asiakasryhmien kohdatessa asiakkailta on mahdollisuus tutustua uusiin ihmisiin. Toiminnalla synnyttiin toimijaverkosto, joka edisti osallisuutta taide-, kulttuuri- ja luontolähtöisten teemojen ympärillä. Yhteisöllisellä työotteella lisättiin osallistujien luovien ja luontolähtöisten menetelmien osaamista.

Yhteisöllinen Kesäkeidas-pop-up-tapahtuma osallisuuden edistämiseksi saa jatkoa kesällä 2021, mikä edistää toiminnan juurtumista. Juurtumisen kannalta on ollut merkittävää, ettei toiminta sido yhtä toimijaa liian pitkäksi aikaa, vaan eri toimijat kantavat pientä tai isompaa vastuuta kokonaisuudesta. Koordinointivastuun on kuitenkin aina oltava jollakin. Jatkuvuuden

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

kannalta merkittävää on ollut myös aktiivinen viestintä toiminnan toteutumisen kannalta olennaisten tahojen sekä toiminnan toteuttajien kesken ja yleisesti aktiivinen viestintä eri kanavissa. Pienillä resursseilla voidaan tehdä paljon. Tarvitaan myös yrityksiä mukaan, jotka voivat osallistua pienin lahjoituksin. Pohjois-Pohjanmaan liiton myöntämä Vuoden hyvinvointiteko 2020 -tunnustus toi näkyvyyttä.

Luonto ja luovuus sotessa -pyöreä pöytä

LUONNOLLISESTI- ja TAIDA! -hankkeissa kehitetyn Luonto ja luovuus sotessa -pyöreän pöydän tavoitteena on edistää luonto- ja taidelähtöisten menetelmien näkyvyyttä ja hyödyntämistä hyvinvointia edistävissä palveluissa monialaisen yhteistyön avulla. Pyöreässä pöydässä jaetaan tietoa, levitetään hyviä käytänteitä, opitaan toisilta ja pyritään tavoitteellisesti ja yhdessä verkostotyön voimin vahvistamaan luonto- ja taidelähtöisten menetelmien hyödyntämistä palveluissa.

Luonto ja luovuus sotessa -pyöreän pöydän käynnistäminen ja toteuttaminen vaatii osaamista yhteisöllisestä työskentelystä, verkostojen rakentamisesta, työpajojen tai muiden yhteiskehittämistilaisuuksien toteuttamisesta ja vetämisestä sekä taide-, kulttuuri- ja luontolähtöisten menetelmien hyödyntämisestä tavoitteellisesti osallisuuden ja hyvinvoinnin edistämiseksi.

Mukana toiminnassa on luonto- ja luovien alojen ammattilaisia ja taitajia sekä kasvatus-, sosiaali- ja terveysalan sekä hyvinvointipalveluiden parissa toimivia. Mukana on ollut myös kunnan viranhaltijoita, kuten hyvinvointikoordinaattori, hallintojohtaja, kulttuuritoimenjohtaja, kasvatus- ja sivistystoimenjohtaja, ikäihmisten palveluiden esihenkilö ja työntekijöitä, sosiaalisen kuntoutuksen esihenkilö ja työntekijöitä, hoiva-alan työntekijöitä, Green Care- ja hyvinvointipalveluiden yrittäjiä, sisustusarkkitehti, käsityö- ja taideohjaajia, yhdistystoimijoita sekä hankkeita. LUONNOLLISESTI- ja TAIDA! -hankkeet koordinoivat hankeajanaan toiminnan käynnistymistä ja vakiintumista.

Pyöreä pöytä toimii keskustelun areenana mahdollistaen muun muassa hyvien käytänteiden leviämisen, tiedon jakamisen eri toimijoiden välillä, yhteisen ymmärryksen syntyminen ja osaamisen kehittämisen. Toiminta edistää yhteisten tavoitteiden toteutumista, tekee toimintaa näkyväksi ja vahvistaa osallisuutta. Se tukee konkreettisesti asioiden edistämistä, kuten kuusamolaista mallia Luonto & Luovuus -kortille, jolla esimerkiksi sosiaalityön tai työvoimapalvelujen asiakas voisi saada maksutta luonto-, taide- ja kulttuurilähtöisiä palveluita. Vastaavan kaltainen kortti on esimerkiksi Turun kaupungin Kimmoke-*ranneke*, mutta Kuusamon versio on pyöreässä pöydässä vasta pohdinnan alla.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Toiminnan taustalla on vahvasti Kuusamon kaupungin strategia, jossa yhtenä tavoitteena on saada päättäjät ja asukkaat mukaan yhteiseen strategiatyöhön sloganilla "Rakkaus lähimmäiseen ja luontoon - Kuusamo on perheille paras".

Toiminnan juurtumisen kannalta on tärkeää, että toimintaan on saatu mukaan niin sanottuja pysyviä toimijoita, vaikka toiminta on käynnistetty hankkeissa. Osallistujien tulee kokea, että toiminnalla on merkitystä juuri hänen työhönsä ja hän pääsee vaikuttamaan toimintaan. Kehitettävän toiminnan on hyvä linkittyä olemassa oleviin rakenteisiin kuten yrittäjäverkostoihin tai julkisen sektorin hallinnollisiin toimintamalleihin.

Toimijaverkoston toiminnan juurruttamistyö on käynnissä.

Luontokuvanäyttelyn järjestämisen myötä perustettiin verkosto

Pieksämäellä kaupungin eri toimijat ja niiden asiakkaat järjestivät yhteistyössä luontovalokuvanäyttelyn. Työtä tehtiin **Parasta Etelä-Savoon - taide-, kulttuuri- ja luonto-osaamista sote- ja nuorisalojen toimijoille -hankkeen** puitteissa. Näyttely lähti käyntiin hankkeen luontovalokuvausvalmennuksesta, johon osallistui työntekijöitä eri sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköistä. Valmennuksessa otettiin luontoaiheisia valokuvia joko yksin tai yhdessä asiakkaiden kanssa. Kukin työyhteisö valitsi asiakkaiden kanssa 2–3 valokuvaa, jotka lähetettiin näyttelyyn. Näyttely koottiin Pieksämäen kulttuurikeskus Poleeniin yhteistyössä Pieksämäen kulttuuritoimen ja Seutuopiston kanssa.

Tapahtuma oli sen verran onnistunut, että toimintamalli pyritään juurruttamaan pysyvästi hallinnonalojen ja yksiköiden toimintasuunnitelmiin ja sitä kautta myös hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen suunnitelmaan. Yhteisen kulttuuritapahtuman suunnittelu ja järjestäminen lisäsivät toimijoiden keskuudessa tietoa siitä, miten erityisryhmät voivat saada hyvinvointia taiteesta, kulttuurista ja luonnosta.

Hankkeessa sote-ammattilaisten kulttuurihyvinvointiosaamista vahvistettiin erilaisten valmennusten kautta. Luontovalokuvausvalmennuksen teoreettinen osuus sisälsi tietoa Green Care -toiminnasta, metsäterapiasta ja luonnon hyvinvointivaikutuksista. Valmennuksilla lisättiin henkilöstön osaamista taiteen ja kulttuurin tuomisesta osaksi omaa arkista työtä.

Eri toimijoiden yhteistyön koordinoinnista ja erilaisista järjestelytehtävistä vastasivat hanketyöntekijät. Hankkeen päätyttyä toimintamallin juurtumisen edellytyksenä on, että yhteistyöstä ja toiminnasta yleisesti vastaamaan nimitään koordinaatioryhmä, jossa on vastuuhenkilö kulttuuritoimesta sekä pysyviä ja vaihtuvia jäseniä muun muassa sote-työyhteisöistä.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Verkosto voi edistää luovien menetelmien hyödyntämistä nuorten palveluissa

Tenho-hankkeessa tuotiin luovia menetelmiä osaksi nuorten palvelukokonaisuutta. NEET-nuorten ohjaus- ja palveluverkoston liitettiin esimerkiksi elokuvan, sirkuksen ja teatterin työpajoja, joiden avulla pyrittiin vahvistamaan nuorten elämätaitoja. Tällaiset luovat menetelmät pohjautuvat nuorten vapaaehtoisuuteen ja omaehtoiseen osallistumiseen, ja lisäävät osallistujien osallisuuden kokemuksia. Hanke ei toiminut varsinaisena verkostona, mutta toimintaa voitaisiin toteuttaa myös eri toimijoita yhdistävässä verkostossa.

[Luovat menetelmät osaksi nuorten palvelukokonaisuutta \(Innokyla.fi\)](http://Innokyla.fi)

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Erilaisten toimijoiden kanssa yhdessä työskentely sekä luovien ja luontolähtöisten menetelmien hyödyntäminen tarjoavat suunnitteluun osallistuville työntekijöille uutta osaamista ja mahdollisuuksia kehittyä omassa työssään. Heille tarjoutuu myös mahdollisuus luoda uusia ammatillisia verkostoja.

Luovien ja luontolähtöisten menetelmien hyödyntäminen ja niihin liittyvän toiminnan suunnittelu tarjoaa toimijatahojen työntekijöille samoin kuin asiakkaille tilaisuuden osallistua ja vaikuttaa sekä oman että yhteisön hyvinvoinnin edistämiseen.

Asiakkaat otetaan mukaan prosessiin jo toiminnan alusta alkaen. Jokaisen osallistujan osaaminen ja kokemukset hyödyttävät prosessia, mikä luo tasavertaisuutta työntekijöiden ja asiakkaiden välille.

Toiminnassa on mahdollista kokeilla uusia menetelmiä ja uudenlaisia rooleja, mikä synnyttää uudenlaista toimijuutta. Luovuudesta ja luonnosta ammentavat toiminnat tuovat asiakasryhmille sekä työntekijöille vaihtelua arkeen. Toimintaan on helppo lähteä mukaan, vaikkei olisi aiempaa kokemusta luovista ja luontolähtöisistä menetelmistä. Osallistujat pääsevät itse ideoimaan, kokeilemaan ja toteuttamaan toimintaa eri toimintaympäristöissä.

Olemassa oleviin rakenteisiin juurrutetut verkostot esimerkiksi tapahtumien järjestämiseksi edistävät osallisuutta monella ulottuvuudella. Menetelmien käyttö ja tapahtumien suunnittelu kokoaa eri toimijoita yhteen edistämään yhteistä hyvää, eli entistä paremmin asiakasryhmien tarpeisiin vastaavia palveluita. Asiakkailla on myös mahdollisuus tuottaa toisille hyvää ja nauttia yhdessä toteutetusta.

Toiminta mahdollistaa erilaisissa rooleissa olevien henkilöiden ja ryhmien kohtaamisen ja yhteisten tavoitteiden asettamisen. Hyvin suunnitellun ja toteutetun

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

prosessin myötä toiminnan on mahdollista juurtua ja jäädä elämään kyläyhteisöön, asuinalueelle tai kuntaan. Osallistujien lisäksi laajempi yleisö näkee laadukkaan toiminnan tulokset, joka vahvistaa yhteisöllistä osallisuutta.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Verkostomaiselle työskentelylle osallisuuden edistämiseksi on tarvetta. Suomalaista sosiaali- ja terveystalvvelujärjestelmää on kritisoitu vahvoista professio- ja toimialarajoista, ja ongelmat vain syvenevät, kun mukaan tulee muita kuin sote-toimialoja ja -ammattilaisia, ja muiden kuin julkisen sektorin toimijoita (esim. Hujala & Taskinen 2020). Verkostotyöskentelyn on toivottu madaltavan näitä raja-aitoja ja mahdollistavan asiakaskeskeisempien palvelujen toteuttamisen. Haasteena on kuitenkin verkostojen luominen sekä niiden juurruttaminen pysyviksi käytänteiksi.

Toimintamallissa on tietty tavoite, jonka vuoksi verkostoja pyritään rakentamaan, mikä motivoi eri osapuolia osallistumaan verkostotyöskentelyyn. Onnistunut toteutus myös motivoi osapuolia jatkamaan verkostotyöskentelyä myöhemminkin. Osallisuusverkostojen rakentamisen ohella toimintamalliin yhdistyy luova taide-, kulttuuri- ja luontolähtöisten menetelmien hyödyntäminen. Esimerkiksi omaehtoisilla tai ohjatuilla luontokokemuksilla on suuri merkitys ihmisten hyvinvoinnin tukijana ja edistäjänä³. Samoin taiteen ja kulttuurin positiivisista vaikutuksista terveydelle ja hyvinvoinnille on laajaa tutkimusnäyttöä⁴.

Yhteinen työskentely ja verkostotyö luonnon tai taiteen parissa mahdollistavat onnistuneen vuorovaikutuksen ja sitä kautta osallisuuden kokemuksen. Ideoinnissa, suunnittelussa ja toteutuksessa kaikki pääsevät osallistumaan, mikä jo itsessään mahdollistaa osallisuuden vahvistumisen. Keskeistä on, että toiminta on moninaista ja se suunnitellaan hyvin alusta loppuun saakka huomioiden osallistujien mielipiteet ja tarpeet. Asiakaslähtöisellä kehittämisellä varmistetaan, että toiminto tai tapahtuma on houkutteleva ja hyödyllinen. Toiminnan juurruttamista tukee monien työntekijöiden tutustuminen ja osallistuminen toimintaan, mikä myös madaltaa eri ammattilaisten ja organisaatioiden välisiä rajoja. Työskentelyn ja toiminnan arviointi sekä dokumentointi auttaa sitouttamaan ammattilaisia toimintaan ja mahdollistaa osaltaan juurtumisen ohjelmatason työhön.

² Hujala, Anneli & Taskinen, Helena (toim.) (2020) Uudistuva sosiaali- ja terveysala. Tampere University Press: Tampere.

³ Salonen, Kirsi (2020) [Kokonaisvaltainen luontokokemus hyvinvoinnin tukena](#). Tampereen yliopiston väitöskirjat 253: Tampere.

⁴ Fancourt, Daisy & Finn, Saoirse (2019) [What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review](#).

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Kuusamon kaupungin strategian⁵ arvoperustana on ”Rakkaus lähimmäiseen ja luontoon – Kuusamo on perheille paras”, mikä kertoo, että kaupungissa ymmärretään luonnon yhteys hyvinvointiin ja elinvoimaan. Luovuus, luonto ja yhdessä tekeminen ovat saattaneet yhteen kuntalaiset, viranhaltijat, 3.sektorin ja yritykset. TAIDA!- ja LUONNOLLISESTI -hankkeiden koordinoimassa verkostotyössä on ollut mukana moninaisesti eri-ikäisiä ja eri taustoilla olevia henkilöitä ja tahoja. Kipinä on lähtenyt yhteisistä keskusteluista, kun on havaittu yhteisiä kehittämistarpeita, jotka liittyvät useampaan alaan ja tekijään sekä samaan kohderyhmään. Sen jälkeen on alettu miettimään keinoja, miten lähteä kehittämään toimintaa ja keitä toimintaan olisi hyvä aktivoida mukaan.

Toimijaverkosto on käynnistänyt ja toteuttanut monia projekteja saaden muun muassa Kesäkeidasprojektista Pohjois-Pohjanmaan liiton myöntämän Vuoden hyvinvointiteko 2020 -tunnustuksen. Hankkeiden tekemä verkostotyö tukee näkyvästi kaupunkilaisten osallisuutta ja hyvinvointia sekä vahvistaa kaupungin osallisuustyötä tukien strategian toteuttamista. Tätä yhteisöllistä kehittämistyötä kannattaa jatkaa ja yhdistää se entistä vahvemmin kaupungin osallisuus- ja hyvinvointijohtamiseen sekä -työhön.

Pieksämäellä ”Parasta Etelä-Savoon” -hankkeen luontokuvanäyttely törmäytti kaupungin eri toimijoita, kuten sosiaali- ja terveystalouksia sekä kulttuuripalveluita, ja eri alojen sekä toimijoiden ammattilaisia. Mukana näyttelyn järjestämisessä oli myös Kulttuurikeskus Poleeni sekä paikallinen seutuopisto. Näyttelyssä mukana olleet kuvat olivat eri sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköissä joko työntekijöiden tai yhdessä asiakkaiden kanssa otettuja. Verkostojen syntyminen lisäksi näyttely siis myös edisti työntekijöiden ja asiakkaiden osallisuutta, ja tuki heidän hyvinvointiaan.

Toimintamallin haasteena on, että sen luomat verkostot eivät välttämättä juuru pysyviksi käytänteiksi, etenkin mikäli toimintamallia sovelletaan määräaikaissa hankkeessa. Mikäli verkoston tai toiminnan halutaan juurtuvan, jonkun tahon pitääkin selkeästi vastata toimintamallin juurtumisesta mukana olleiden organisaatioiden toimintasuunnitelmiin ja -käytäntöihin. Tämä haaste pystytään kuitenkin huomioimaan jo suunnitteluvaiheessa. Lisäksi toiminnan vaikutusten seuranta ja arviointi tukee mallin juurtumista: laadukkaaksi ja vaikuttaviksi todetut käytänteet todetaan myös juurtumisen arvoisiksi.

⁵ [Kuusamon kaupungin strategia 2021](#)

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Lopuksi

Taide-, kulttuuri- ja luontolähtöisiä menetelmiä hyödyntäviä toimintoja ja tapahtumia tuottavia osallisuusverkostoja on pilotoitu ja juurrutettu Pohjois-Pohjanmaalla, Lapissa ja Etelä-Savossa kolmen eri hankkeen voimin vuodesta 2019 alkaen.

Parasta Etelä-Savoon -hankkeen järjestämän luontokuvanäyttelyn synnyttämä osallisuusverkosto aiotaan juurruttaa Pieksämäen kaupungin hallinnonalojen ja yksiköiden toimintasuunnitelmiin sekä kaupungin hyvinvointisuunnitelmaan. Luonnollisesti- ja TAIDA! -hankkeissa kehitetyn pyöreän pöydän toimijaverkoston juurruttamistyö on käynnissä. Luonnollisesti-hankkeen Kesäkeidas -tapahtuma saa jatkoa kesällä 2021. Nämä jatkokehittelyt toimivat yhtenä osoituksena osallisuusverkosto-toimintamallin potentiaalista.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

